

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В АПК ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙ

Рибіна Л.О., *к.е.н, доцент, Сумський національний аграрний університет*

Розглянуті підходи до вирішення екологічних проблем в АПК. Перелічені особливості сільськогосподарського виробництва, що спричиняють низьку інноваційну активність. Акцентується увагу на розробці і впровадженні екологічних інновацій.

Україна має великий сільськогосподарський потенціал з широкими перспективами для розвитку АПК. Сільськогосподарські підприємства на сьогодні є одним із найбільших користувачів природних ресурсів. Високий рівень природоємності сільськогосподарського виробництва, значна залежність його від природно-кліматичних умов об'єктивно зумовлюють потенційну можливість настання негативних наслідків для навколишнього середовища і самого сільського господарства. За рівнем негативного впливу на природу АПК України порівнюють з екологонебезпечними промисловими галузями (внесок АПК у забруднення та деградацію довкілля становить близько 35-40%) [1]. Найбільш значними серед цих наслідків є виснаження ґрунтів, забруднення стічних вод, зникнення лісів, зростання собівартості виробництва, погіршення соціально-економічних умов життя населення в сільській місцевості.

Деградація та забруднення довкілля – це наслідки надмірного залучення земельних ресурсів до використання в аграрній сфері (рівень розораності земель сягає 58% [1]), зростання антропогенного забруднення до критичного рівня, порушення екологічно допустимих співвідношень між первісною природою і сільськогосподарськими угіддями, між окремими видами угідь (орними землями, кормовими угіддями й багаторічними насадженнями), між лісовими та сільськогосподарськими угіддями [2].

На сьогодні можна визначити два основні підходи до вирішення екологічних проблем в АПК. В основі першого підходу лежить ідея вирішення екологічних проблем на основі впровадження у виробництво екологічних

інновацій. Яковець Ю. обґрунтував цю ідею таким чином: враховуючи, що природні умови свого існування і розвитку людство може змінити несуттєво, а тенденції демографічної динаміки змінюються повільно, головним підвладним розуму, волі і праці людини ресурсом реалізації глобальної екологічної програми є технологічний прорив, перехід до екологічного постіндустріального технологічного способу виробництва [3. с. 116].

Другий підхід визначає неможливість подолання екологічної кризи суто технічними засобами та акцентує увагу на вирішенні екологічних проблем шляхом перебудови свідомості суспільства. Цю точку зору розвиває у своїх працях М. Моїсєєв, на думку якого технічний розвиток абсолютно необхідний, але його недостатньо: іншою повинна стати цивілізація, іншим - духовний світ людини, її потреби, її ментальність [4 с. 70]. На наш погляд, ці дві точки зору нині є актуальними.

В інноваційній діяльності сільського господарства центральне місце повинна займати нова технологія, яка поєднує нові знання, засоби і предмети праці, робочу силу і пов'язана із соціально-організаційними змінами, підвищенням кваліфікації кадрів, розвитком їх екологічної свідомості як найбільш цінного і незамінного елемента продуктивних сил. Через відсутність сучасних технологій, систем машин для рослинництва, тваринництва тощо, аграрний сектор економіки переживає період технологічної відсталості. В даний час існують лише окремі фрагменти технологій і види техніки, які за своїми техніко-економічними параметрами (надійності, продуктивності) істотно поступаються зарубіжним аналогам.

Низький рівень інноваційної активності сільськогосподарських підприємств зумовлений, насамперед, специфікою галузі та особливостями виробничих процесів, які, у свою чергу, визначають відмінності інноваційних процесів в АПК від інших сфер діяльності господарюючих суб'єктів. Основними особливостями інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві [5, 6] є:

- спрямованість не тільки на економічну вигоду, але і на забезпечення здоров'я споживачів та відтворення природно-ресурсного потенціалу, що пов'язано із кінцевим продуктом сільськогосподарського виробництва – продовольством та його впливом на довкілля, що вимагає врахування не тільки економічних законів, а й законів природи в управлінні інноваціями;

- залежність вибору технологій виробництва сільськогосподарської продукції від природно-кліматичних умов, що підвищує ризикованість інновацій;

- сезонність виробництва та тривалий виробничий цикл для деяких видів сільськогосподарської продукції, що збільшує строки окупності інновацій;

- різноманітність видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, вагома різниця в технологіях їх обробки і виробництва, що підвищує вимоги до різноплановості інноваційних продуктів та більш широкої сфери їх застосування;

- високий рівень територіальної роз'єднаності сільськогосподарського виробництва і суттєва диференціація окремих регіонів за агротехнологічними умовами виробництва, що ускладнює і перешкоджає можливості спільного використання інновацій;

- організаційна відокремленість сільськогосподарських товаровиробників на всіх рівнях: від науково-дослідних організацій, які виробляють науково-технічну продукцію, до підприємств, які займаються їх реалізацією, що знижує рівень впровадження інновацій у сільське господарство;

- різний соціальний рівень сільськогосподарських кадрів, який вимагає великої уваги до їх підготовки і підвищення кваліфікації, організації післядипломної освіти, що вимагає додаткового фінансування.

Високий рівень складності агропромислового виробництва як системи і зазначені особливості інноваційного процесу в ньому зумовлюють своєрідність підходів до розробки інновацій та методів їх реалізації в галузі. Стосовно до сільського господарства інноваційний процес можна визначити як постійний і безперервний потік перетворення конкретних технічних, технологічних,

організаційно-управлінських, соціальних та інших ідей на основі наукових розробок у нові технології або окремі її складові частини та інші заходи, доведення їх до використання безпосередньо у виробництві з метою отримання якісно нової продукції [7].

Одним із пріоритетів розвитку АПК на інноваційній основі є підвищення екологічної чистоти та безпечності виробництва. В цьому напрямку важливого значення набуває розробка і впровадження екологічних інновацій, які являють собою все, що позитивно впливає на екологію. Це можуть бути продукти (наприклад, екологічно чиста їжа, біобезпечні матеріали, всілякі фільтри, «зелені» будинки) і технології (нові методи боротьби з забрудненнями навколишнього середовища, утилізації відходів), і нові способи організації виробництва, що забезпечують охорону навколишнього середовища. Мова йде про комплексне впровадження екологічного менеджменту, екологічного маркетингу, екотехнологій, екологічного аудиту, екологічній сертифікації, екологічного страхування тощо, що дозволяють забезпечити системну взаємодію між економічним розвитком і захистом навколишнього середовища на рівні сільськогосподарських підприємств.

Інноваційним процесам в АПК належить винятково важлива роль у забезпеченні оптимальної відповідності розвитку виробництва і стану природного середовища. Перед АПК постало завдання екологізації техніки і технологій, узгодження її з природними процесами. Однак заходи з впровадження екологічної техніки і технологій (в основному - будівництво очисних споруд) не дозволяють докорінно вирішити екологічну проблему. Діяльність очисних споруд недостатньо надійна, не виключає можливості аварій, будівництво їх обходиться дуже дорого і економічно недоцільно. Необхідна перебудова самого типу технології виробництва на екологічній основі: перехід до маловідходних і безвідходних виробництв з утилізацією всіх відходів. До екологічно важливих напрямків розвитку технологій відносять екологічні біотехнології, технології з переробки відходів, малозабруднюючі технології.

У ході активізації інноваційної діяльності в АПК виникає необхідність у створенні технічних передумов забезпечення нового характеру ставлення до природи, узгодження виробничих і природних процесів в єдину систему, регульовану людиною. Це вимагає перебудови науки і техніки в їх відношенні до природи, тим самим забезпечуючи екологізацію розвитку агропромислового виробництва.

Список використаних джерел:

1. Збалансоване ведення сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cd.greenpack.in.ua/zbalansovane-vedennya-silskogo-gospodarstva/>
2. Первачук М.В. Проблеми екологізації агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / М.В. Первачук // Збірник наукових статей III Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. - Вінниця, 2011.- Т.2.- С.426-429.- Режим доступу до журн: <http://eco.com.ua/>
3. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю.В. Яковец. - М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2003. - 441 с.
4. Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь разума / Н.Н. Моисеев - М.: Языки русской культуры, 2000. - 224 с.
5. Величко О. М. Особливості інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] /О.М. Величко// Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка».- 2003. - № 3. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3386/>
6. Саранчук Г.М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності // Інноваційна економіка. – 2010. – № 1. – С. 26–32.
7. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. / Б. Санто – М.: Прогресс, 1990. – 384с.

Рассмотрены подходы к решению экологических проблем в АПК. Перечислены особенности сельскохозяйственного производства, которые

вызывают низкую инновационную активность. Акцентируется внимание на разработке и внедрении экологических инноваций.

The author has considered the approaches to the solution of environmental problems in agriculture. He listed features of agricultural production, which cause low innovation activity. The attention is focused on the development and implementation of environmental innovation.